

Іван ПАТЕР

НЕВТОМНИЙ ТРУДАР НАУКИ

21 жовтня 2016 р. свій ювілей відсвяткував Феодосій Іванович Стеблій. Народився він 1931 р. у селі Суходоли на Брідщині. Батько Іван був робітником на Суходільській гуральні, також із дружиною Параскевією вони займалися рільництвом на успадкованій земельній ділянці; згодом, вже за радянських часів, мати Феодосія Івановича довгі роки була колгоспницею. Восени 1938 р. малий Феодосій розпочав навчання у рідному селі в польській школі, відкритій на вимогу місцевого пана Вежбовського. З 1939 р. вона стала україномовною, у ній Феодосій навчався до 1941 р. включно. Тут він вперше познайомився з історичними книжечками, які завдяки своїй вчительці Євгенії Мазурик отримував від Суходільського священика Івана Науміва. З 1942 р. продовжив освіту в Поникв'янській семирічній школі, а згодом у Ясенівській десятирічці, список читаних книжок Феодосія Стеблія розширився. У шкільні роки виявив художньо-артистичний талант – брав участь у шкільному драматичному гуртку, навіть керував деякий час церковним хором. За спогадами Феодосія Івановича, у його шкільні роки ще живі були національно-освітні традиції, сформовані в попередній період.

Після закінчення школи зовсім юний Феодосій Стеблій вже навчався на двомісячних учительських курсах у Львові. Довідавшись про додатковий набір на заочне навчання історичного факультету Львівського університету, він успішно склав вступні іспити і став студентом-заочником та одночасно вчителем історії 5–7 класів школи у селі Раковці тодішнього Щирецького району. У 1951 р. Ф. Стеблій перейшов на стаціонарне навчання, після закінчення якого у 1954 р. вступив до аспірантури Львівського університету. Закінчивши її за спеціальністю “історія України”, він за результатом конкурсу був затверджений 5 листопада 1957 р. на посаді молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. Директором інституту і керівником відділу був тоді академік Іван Петрович Крип'якевич, а співробітниками – Євген Яцкевич, Степан Білецький, Микола Кравець, Олександр Карпенко, Володимир Грабовецький, Юрій Сливка, Ярослав Ісаєвич, Ярослав Дашкевич.

На той час тематика досліджень відділу охоплювала різні періоди історії України. Так, у розробці проблем середньовіччя вагомий внесок належить академікові І. Крип'якевичу (праці з історії Галицько-Волинської держави і Визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького), С. Білецький вивчав соціально-економічні відносини у Львові в XVII ст., В. Грабовецький досліджував народні рухи на Прикарпатті в XVI–XVIII ст., Я. Ісаєвич – братства, розвиток культури і друкарства в Україні. Період нової доби охоплювали питання з історії аграрних відносин і селянського руху в Галичині у XIX ст. (М. Герасименко і М. Кравець), а проблеми новітньої історії, зокрема українське питання як геополітичний чинник, національно-визвольний рух на західноукраїнських землях, досліджували О. Карпенко, М. Кравець,

Ю. Сливка. Відділ тривалий час був одним із найповажніших осередків історичного українознавства в Україні, а праці його співробітників не втратили наукової вартості й до нині.

Оскільки інститут, зокрема й відділ історії України, постійно піддавався критиці партійних органів за недостатню розробку тематики “соціалістичного” періоду, Феодосій Іванович в силу обставин змушений був вивчати питання “буремного сьогодення”, зокрема “Історіографію соціалістичного будівництва в Українській РСР”. Зрозуміло, що історіографія цього питання була дуже незначною й містила праці невисокого наукового рівня, за порадою старших колег Ф. Стеблій обмежився тільки публікацією бібліографії цієї проблеми. Згодом він вже займався цікавішою темою про розвиток вищої освіти на західноукраїнських землях, зібравши надзвичайно цікаві матеріали про Український таємний університет на початку 20-х рр. XX століття у Львові, про роботу Івана Крип’якевича та інших науковців у Львівському відділі історії України у 1940-х роках. Однак головну увагу історик зосереджував на дослідженні становища галицького селянства та його участі в суспільно-політичних рухах 30–40-х рр. XIX ст. Згодом ці його студії оформилися в кандидатську дисертацію “Боротьба селян Східної Галичини проти феодального гніту в першій половині XIX ст.”, яку він успішно захистив 1961 р. в Інституті історії АН УРСР. Цього ж року під такою ж назвою була опублікована його монографія.

Попередній науковий доробок Ф. І. Стеблій став для нього підґрунтям для написання на високому фаховому рівні низки підрозділів до фундаментальних колективних видань з історії України. Тут згадаємо колективну монографію “Торжество історичної справедливості”, до якої Феодосій Стеблій написав і відредагував окремі розділи. Для свого часу це була найґрунтовніша праця, присвячена соборності українських земель,

співпраці галичан і наддніпрянців, висвітлювала процес консолідації української нації у її стремлінні до своєї незалежності. Незважаючи на обережність висловлювань, написана з патріотичних позицій монографія стала об'єктом критичних випадів проти авторського колективу з боку надто ревливих поборників радянського режиму, серед інших у націоналістичних відхиленнях звинуватили й Феодосія Івановича.

Учений написав також окремі підрозділи до багатотомних видань з історії селянства України, історії України, "Історії Львова" (1984) та тритомника "Історії Львова" (2007), "Визвольні рухи народів Австрійської імперії", виданої російською мовою в Москві Інститутом слов'янознавства АН СРСР (1980–1981), нарису "Революції 1848–1849 рр. у Європі і Україна" (1973). Феодосій Іванович доклав чимало зусиль для забезпечення високого рівня видання "Історії міст і сіл УРСР. Львівська область". У 1960-х рр. він керував групою авторів, які писали нариси про міста і села Радехівського району, сам був автором низки статей. На початку 1970-х рр. на інститут було покладене завдання стати головним центром у перевиданні "Історії міст і сіл УРСР. Львівська область" російською мовою і на плечі Ф. Стебля, по суті, лягла вся відповідальність за втілення цієї роботи у життя.

Він автор численних наукових статей і коротких енциклопедичних статей-розвідок. Крім того, треба згадати збірник документів і матеріалів про селянство Східної Галичини у 1772–1849 рр., в якому розкрито картину соціально-економічного становища й національно-політичного життя тогочасного галицького села. Саме на зламі непротих для українського народу 1960–1970-х рр. Феодосій Іванович здобув собі заслужене визнання серед наукових кіл України та поза її межами.

Поряд з дослідженнями історії селянства учений завжди вивчав національну думку галицьких українців в контексті націотворчих процесів народів Центрально-Східної

Європи. Він по-новому висвітлює діяльність першої української легальної політичної організації – Головної Руської Ради – як такої, що продовжувала державницькі традиції українського народу, надавала культурно-освітньому рухові галицьких українців політичного спрямування, розкрив підтримку українського руху представниками інших національностей. Згадаймо його працю про унікальну пам'ятку української політичної думки “Слово перестороги” Василя Подолинського, опубліковану окремою книжкою та в англійському “Журналі українських студій” (Канада). Він розкрив значення пам'ятки, у якій вперше в Галичині чітко сформульовано ідеал майбутньої України – рівної та вільної серед вільних демократичних держав, підкреслив початковий етап формування концепції Руси-України як самостійної політичної сили в колі європейських держав і народів. Варті уваги також його наукові розвідки про видання й поширення творів І. Котляревського, Т. Шевченка в Галичині тощо.

Найголовнішим зацікавленням історика останнім часом стали проблеми національного відродження у Галичині ХІХ ст. У цьому йому допомогли два ювілеї: 175-річчя від дня народження речника західноукраїнського національного відродження Маркіяна Шашкевича (1986) і 150-річчя виходу в світ “Русалки Дністрової” (1987). Власне кажучи, Феодосій Стеблій сам був одним із організаторів широкого відзначення цих дат – першої Шашкевичівської конференції у с. Білий Камінь на Золочівщині й Міжнародного симпозіуму з нагоди 150-ліття видання “Русалки Дністрової”. Відтоді й започаткувалися Шашкевичівські читання, створено Шашкевичівську комісію з представників різних наукових центрів, яка продовжила працю Інституту-заповідника Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі під керівництвом доктора Михайла Марунчака. Керівним ядром Шашкевичівської комісії стали працівники нашого інституту Василь Горинь, Микола Ільницький, Богдан Якимович, а Феодосій

Стеблій – неформальним лідером і душею заходів, що нею проводяться. Свідченням наполегливої роботи комісії є випуски збірників праць “Шашкевичіана”.

За редакцією Ф. Стеблія видані збірники, присвячені товариству “Просвіта”, митрополитові Михайлові Левицькому, академікові Іванові Крип’якевичу, а також аналітичні огляди історіографічної спадщини М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка та серії біографічних розвідок про видатних і незаслужено забутих дослідників історії української Галичини – Івана Кревецького, Івана Карпинця, літературознавця Михайла Тершаковця. На сьогодні можемо з упевненістю сказати, що в науковому доробку Ф. Стеблія є понад 400 праць. Треба підкреслити й участь вченого у багатьох міжнародних конференціях та форумах, на яких виступав із доповідями про свої дослідження історії Галичини. Географія їхнього проведення досить широка – Львів, Київ, Варшава, Відень, Зеггауберг, Новий Сад, Пряшів, Перемишль, Щецін.

Зрозуміло, що не можна не згадати й науково-організаційної роботи Феодосія Івановича Стеблія. Він займав керівні посади в інституті: з 1974 до 1989 р. – заступник директора інституту з наукової роботи, з 1974 р. – завідувач відділу історії України, з групи співробітників якого у 1979 р. сформовано відділ історії соціалістичного будівництва (тепер відділ новітньої історії), а у 1983 р. з групи працівників утворено відділ історико-культурних пам’яток (тепер відділ історії середніх віків). Через реорганізацію та зміну структури інституту профіль відділу було звужено й під тиском партійних верховодів традиційну назву “відділ історії України” замінено назвою “відділ суспільно-політичних рухів”. У роки незалежності у зв’язку з реорганізацією Інституту суспільних наук в Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України ця назва трансформувалася у “відділ нової історії України”. Новий відділ, очолюваний Феодосієм Івановичем аж до 2015 р. й надалі продовжував славні традиції своїх

попередників, досліджуючи громадсько-політичне й національно-культурне життя в західних землях України у всеукраїнському й загальноєвропейському контекстах у ХІХ ст. Відрадним у житті відділу було відновлення серійних випусків збірника “З історії західноукраїнських земель”, який інститут видавав у 1957–1963 рр., всього вісім книг. Деякий час відділом нової історії України керував Остап Серeda, а з 2016 р. його очолила учениця Ф. Стебля Ірина Орлевич.

У 1981–1982 та 1989–1990 рр. виконував обов’язки директора інституту. Працюючи на керівних посадах, Ф. Стеблій доклав чимало зусиль для забезпечення належного рівня наукових досліджень, а в радянський час протистояв політиці партійних функціонерів, які прагнули підмінити справжню наукову діяльність колективу інституту пропагандистськими працями. Феодосій Іванович спавді є одним із будівничих інституту, вносить свій неоціненний вклад у розвиток його фундаментальних досліджень, піднімаючи їх на високий щабель української науки.

Колеги та співробітники Феодосія Івановича відгукуються про нього як про доброзичливу, тактовну, розсудливу людину, якій притаманні невичерпна енергія, оптимізм, вірність клятві Кліо та науковим ідеалам, зичать йому міцного здоров’я, творчих успіхів, усіх гараздів і добра на “Многії літа!”